

БІБЛІОТЕЧНО-АРХІВНА КОЛЕКЦІЯ «ФОНД ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ» ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ДОКУМЕНТНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Дослідження функціональних аспектів бібліотечно-архівної колекції «Фонд Президентів України» з метою її наукового осмислення як інформаційного джерела в системі документних комунікацій сучасного соціокультурного простору.

Ключові слова: бібліотечно-архівна-колекція, Фонд Президентів України, документна комунікація, фонд.

LIBRARY-ARCHIVED COLLECTION «THE FUND OF PRESIDENTS OF UKRAINE» AS A SOURCE OF FORMATION DOCUMENTARY COMMUNICATIONS

The article focuses on the functional aspects of library-archived collection «The Fund of Presidents of Ukraine» for the purpose of the subject's scientific understanding as information sources in the system of documentary communications of modern social and cultural space.

Keywords: library-archived collection, The Fund of Presidents of Ukraine, documentary communication, fund.

Головною умовою існування та розвитку суспільства є соціально-комунікативна діяльність. Без спілкування, обміну інформацією між індивідами неможливі інтелектуальна еволюція людства, розвиток виробництва, спадкоємність суспільних відносин, збагачення соціальної пам'яті, нові досягнення матеріального і духовного життя. Сучасні дослідники соціогенезу доводять, що соціальна комунікація – це глибинний базис матеріального виробництва та необхідний фактор прогресу будь-якого виду суспільного устрою.

Найважливішою підсистемою соціальних комунікацій є документна комунікація – процеси і засоби обміну інформацією у суспільстві за допомогою документів. Вона забезпечує рух соціальної інформації шляхом створення, зберігання та розповсюдження документів. Документна комунікація виникла на певному етапі соціального прогресу людства і нині охоплює всі сфери суспільного життя [3]. Сьогодні дієвим доповненням цієї комунікації є її різновид – інформаційна комунікація, яка забезпечує створення, поширення і використання інформаційної продукції. Джерелами документної інформації, які зберігають та вводять її в обіг, є низка соціальних інститутів, чільне місце серед яких відводиться музеям, архівам та бібліотекам. Проблеми, які в умовах інформатизації суспільства доводиться вирішувати фахівцям цих інститутів, зумовлюють необхідність поєднання різноманітних носіїв інформації та механізми доступу до них у єдину нерозривну систему документних ресурсів та послуг, яка зумовить розвиток інформаційного забезпечення. Саме дослідження проблеми інтегрування різновидових документних ресурсів з питань державотворення в бібліотечно-архівній колекції «Фонд Президентів України» Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – ФПУ), як одного з джерел у системі документних комунікацій, і лягло в основу даної публікації. На сьогодні ФПУ, аналогів якому немає в Україні, є об'єктом наукового дослідження як щодо питання застосування нових підходів до розв'язання проблем опрацювання, збереження та раціонального використання інтегрованого документного фонду, так і щодо наукового осмислення його функціональних особливостей та місця в системі документних комунікацій.

ФПУ є основним центром, що забезпечує збирання, збереження та запровадження в науковий і культурний обіг документальних матеріалів (творів друку, архівних матеріалів, музейних експонатів, електронних ресурсів), які відображають державну, суспільно-політичну

діяльність, творчість та життя Президентів України. ФПУ – це унікальна спеціалізована структура, яка є бібліотекою, архівом, музеєм та інформаційним центром одночасно і належить до інституцій, соціальною функцією яких, безсумнівно, є не лише збереження документної спадщини, а й якнайоперативніше надання її у користування.

Створення ФПУ на базі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (НБУВ) зумовлене низкою причин. Перш за все, тому, що бібліотеки завжди були і є основними центрами документної комунікації, що існують у наш час. Свідченням цього є той факт, що в фондосховищах сучасної України за її велику багатовікову історію, зберігається безліч історичних пам'яток регіонального, загальнонаціонального та світового значення. Серед них – сотні тисяч архівних, музейних документів та книжкових видань. Історія збирання, збереження та використання цих документів архівними, музейними та бібліотечними установами має свої давні традиції. І, як відомо, в цих структурних підрозділах ніколи не було чіткого розмежування щодо збереження книг – лише в бібліотеках, архівних матеріалів – в архівах, музейних експонатів – у музеях. Як правило, кожен музей і архів мали свої книжкові фонди, а низка бібліотек – традиційно зберігали архівні документи. Як приклад можна назвати НБУВ, обсяг фондів якої близько 15 млн одиниць зберігання, який становлять книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноти, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки, газети, документи на нетрадиційних носіях інформації, зібрання пам'яток слов'янської писемності та рукописних книг, архіви та колекції. По-друге, як видно з вищезначеного, саме ця бібліотека має значний досвід щодо наукового опрацювання та збереження різних видів документів, які становлять її багатомільйонний фонд.

Серед причин, які зумовили заснування ФПУ, слід назвати суттєві проблеми на шляху ефективного використання ресурсів, коли обсяги вже накопиченої документно-інформаційної бази досягли досить значних обсягів. Усвідомлення вказаного привело до необхідності пошуку нових підходів у розв'язанні проблем диференційованого розповсюдження інформації, спрямованої на конкретного користувача чи групу користувачів. В узагальненому вигляді вирішення цієї проблеми знайшло свою реалізацію в створенні спеціалізованих документних фондів, серед яких ФПУ слід відвести одне з провідних місць. Адже в ФПУ, до вже традиційної форми обслуговування користувачів творами друку та електронною інформацією, додається нова, – яка базується на наданні інформації на всіх носіях інформації, включаючи архівні матеріали та музейні документи, об'єднавши їх в одну-єдину документну колекцію.

Загалом, створення ФПУ стало закономірним під впливом таких факторів:

- заснуванням в Україні Інституту президентства (1991 р.);
- необхідністю інформаційного забезпечення представників органів державної влади з метою сприяння розвитку в Україні державотворчих процесів;
- розширенням сфери об'єктів комплектування шляхом залучення значної кількості різновидових документів;
- зростанням читацького попиту на документ та інформацію і пошуком нових наукових підходів до його задоволення.

Саме вищезначені фактори і зумовили появу нової спеціалізованої форми організації документів – ФПУ, здатної задовольнити інформаційно-документні запити користувачів, серед яких на сьогодні чільне місце займають представники органів державної влади.

Унікальність ФПУ обумовлена специфічними ознаками, що не одержали поширення в інших документних фондах. Приміром, ФПУ формує фонд книжкових видань, архівних матеріалів, музейних експонатів, електронних ресурсів, які в своїй сукупності розкривають державну та громадську діяльність, життя та творчість президентів України і президентів інших держав. ФПУ має за мету – зорієнтувати користувача зі специфічними запитам у тій великій множині документів, яка на сьогодні існує. Адже часто одного виду документа недостатньо для досягнення поставленої читачем задачі. Інформація, якої недостає, є в інших документах, і завдання ФПУ, як спеціалізованого фонду – зібрати таку їхню сукупність, яка була б достатньою для задоволення як конкретного запиту, так і безперервно зростаючих інформаційних потреб користувачів.

ФПУ, як різновидове джерело системи документних комунікацій, виконує низку функцій, які характеризують його теоретичне та практичне значення для процесу формування системи національних інформаційних ресурсів, збереження історичної спадщини, яка відображає сучасні процеси державотворення в Україні. Такими основними функціями є:

- історико-меморіальна;
- наукова;
- соціально-комунікаційна;
- освітня;
- інформаційно-бібліографічна.

Історико-меморіальна функція реалізується шляхом:

- формування документного фонду, який висвітлює життя та діяльність президентів України та інших країн, історію, організацію та функціонування інституту президентства в світі;
- збереження сукупності документів на всіх носіях інформації щодо особи президента та інституту президентури в Україні з метою їхньої передачі майбутнім поколінням.

Наукова функція зумовлена тим, що, згідно з Положенням про Фонд Президентів України, ФПУ діє на правах науково-дослідного інституту. Це передбачає наукову організацію формування, зберігання та використання документів. Таким чином, наукова функція реалізується шляхом:

- систематизації документних ресурсів ФПУ відповідно до сучасних систем опрацювання документів кожного виду документів, які становлять бібліотечно-архівну колекцію;
- наукової організації формування, зберігання та використання документного фонду ФПУ;
- створення науково-довідкового і довідково-пошукового апарату;
- пізнання та вивчення читацького попиту на основі моніторингу їхніх запитів із метою їхнього всебічного та оперативного задоволення;
- популяризації ролі особи президента як символу державної цілісності засобами власних документно-інформаційних ресурсів;
- наукової експертизи точності цитування актів президента України;
- вивчення діяльності президентських фондів, бібліотек, архівів, музеїв, бібліотечно-архівних колекцій та аналогічних їм установ інших держав із метою запровадження позитивного досвіду в роботу ФПУ;
- проведення наукових конференцій, семінарів, симпозіумів з питань формування та використання документних ресурсів ФПУ, а також із питань державотворення, формування і функціонування інституту президентства в Україні (спільно з профільними науковими установами).

Соціально-комунікаційна функція реалізується шляхом:

- введення в науковий та культурний обіг соціально значимих документів для задоволення інформаційних потреб;
- організації тематичних постійно діючих та тимчасових виставок, які розкривають документний фонд ФПУ;
- проведення тематичних екскурсій з метою ознайомлення з бібліотечним, архівним, музейним підфондом та підфондом електронних інформаційних ресурсів ФПУ;
- презентації видань тематики ФПУ, проведення авторських вечорів, авторів та колективів, твори яких представлені в ФПУ;
- організації зустрічей читачів з представниками вищих органів державної влади в Україні;
- створення відео- та кінодокументів, які розкривають документні фонди ФПУ з метою їхнього показу під час екскурсій, використанні у навчальних процесах, інформування широкого загалу.

Освітня функція ФПУ реалізується шляхом:

- налагодження зв'язків з освітніми закладами з метою співпраці в контексті популяризації документів тематики ФПУ;
- розробки та організації освітніх програм, спрямованих на вивчення історії, процесів державотворення в Україні, формування національної свідомості, поваги до українського та інших народів, патріотизму та поваги до рідної історії;
- забезпечення використання в навчальному процесі системи середньої та вищої освіти документів і матеріалів ФПУ.

Інформаційно-бібліографічна функція ФПУ реалізується шляхом:

- інформаційно-аналітичного та довідково-бібліографічного обслуговування Президента України та його служб;
- створення системи довідково-бібліографічного апарату ФПУ з метою оперативного задоволення потреб користувачів (системи інформаційного та довідково-бібліографічного фонду ФПУ та системи каталогів і картотек ФПУ);
- підготовки бібліографічних видань (бібліографічних покажчиків, бюлетенів тощо), які б розкривали документний фонд ФПУ та результати контент моніторингу, проведеного на базі ФПУ.

Зважаючи на таку значну кількість функціональних обов'язків, покладених на ФПУ, слід згадати, що останнім часом бібліотекознавці зайнялися активними пошуками єдиної функції, що визначає сутність бібліотечних установ як соціального інституту, на який покладено обов'язки щодо виконання соціально-комунікаційної функції [1]. Саме ця функція і є провідною на сьогодні, як у роботі бібліотек загалом, так і ФПУ, зокрема.

Основна мета ФПУ – це документно-інформаційне задоволення потреб представників органів державної влади та читацьких запитів безпосередніх користувачів документного фонду ФПУ, і здійснюється вона шляхом комунікації між документом і користувачем, що, в свою чергу, свідчить про активну реалізацію комунікаційної функції. Виконуючи її, ФПУ є організатором інтеграції документів, різних за видовими, типовими характеристиками, створеними в різні періоди історії та різними авторами і, які, свого часу, були віддаленими від користувача.

Суть комунікаційної функції виявляється в тому, що документна інформація є засобом зв'язку між тими, хто створює та зберігає інформацію, та тими, для кого вона призначена. Забезпечити надання всім користувачам потрібних їм документів можна, володіючи тільки повною колекцією документів усіх типів та видів (в т. ч. і тривимірними об'єктами), до чого, в свою чергу, і прагне ФПУ.

Крім того, комунікаційна функція ФПУ реалізується шляхом кумуляції в одній структурі фахівців, різних за своїм фахом (бібліотекарів, архівістів, музеєзнавців, політологів, істориків та ін.), а також шляхом співпраці з низкою установ та організацій, які є джерелами документопостачання та співучасниками наукових заходів на базі ФПУ (конференцій, симпозіумів, круглих столів тощо).

Тобто, кумуляція тематичних документів в одному фонді за умови їхньої різноманітності, створює широкі можливості, перш за все, для їхнього використання. Не зважаючи на специфіку документів ФПУ, серед яких особливо значне місце відведене документам архівного та музейного підфондів, всі вони, поруч із книжковими виданнями та електронною інформацією, надходять до наукового та культурного обігу.

Соціально-комунікаційна функція ФПУ знайшла свої відображення в тісній співпраці зберігача інформації (в окремих випадках її створювача – підфонд електронних інформаційних ресурсів) та споживача. В який же спосіб це відбувається стосовно кожного з підфондів ФПУ?

По-перше, залучення до бібліотечного підфонду ФПУ документів на основі вивчення читацького попиту та визначення пріоритетів у їхньому придбанні є запорукою високого рівня забезпечення різноманітних інформаційних потреб читачів. Активний читацький попит на документи бібліотечного підфонду, доступ до яких можливий безпосередньо в читальному залі ФПУ, зумовлений науковим підходом до вивчення запитів читачів та формування підфонду

видань на основі результатів дослідження.

По-друге, документи бібліотечного підфонду широко популяризуються засобами постійного експонування на тематичних виставках як ФПУ, так і НБУВ.

Музейні та архівні документи, поряд із книжковими виданнями, експонуються на виставкових експозиціях. Але для ідеального виконання меморіальної функції, тобто збереження документів, необхідно пам'ятати про те, що за активного використання вони піддаються додатковим навантаженням, порушується режим їхнього зберігання. Крім того, в процесі використання документ може бути пошкоджений або навіть втрачений. Для комунікаційної функції важливим є добитися найбільш частого обігу документів, ступінь же їхнього збереження в процесі використання завжди стає на друге місце.

Саме з метою обігу документів з їхньою найменшою зношеністю і було створено підфонд електронних інформаційних ресурсів. Саме цей підфонд представляє всі без винятку види документів ФПУ засобами онлайнового експонування. Електронні ресурси мають суттєві особливості, що впливають на структуру їхнього життєвого циклу, технології створення, розповсюдження та використання. Комп'ютерні технології обробки даних у сукупності з технологіями електронних комунікацій упроваджують нові механізми роботи з документом, які не лише розширюють можливості швидкого доступу, економічності, інформаційної ємності, скільки перетворюють саму сукупність інформаційних процесів у цій галузі. Приміром, підфонд електронних інформаційних ресурсів ФПУ становить на сьогодні бібліографічна, текстова, фото- та відеоінформація. Така різнотипова специфіка електронної інформації зумовлює інтегрованість, гнучкість та інтерактивність (наявність діалогового режиму користування документами) дозволяють користувачам працювати в режимі маніпулювання даними, здійснювати колективне створення документів на основі автоматизованих робочих місць, поєднаних засобами комунікації. Організація масивів електронної інформації щодо питань інституту президентства в Україні та світі дає змогу знизити витрати часу на пошук документа, розширити аудиторію потенційних користувачів. Зокрема, підфонд електронних інформаційних ресурсів ФПУ становлять:

Електронні бази даних:

- бібліографічна;
- повнотекстова;
- мультимедійна.

Виставки:

- інститут президентства в Україні;
- стратегії та технології виборчих кампаній;
- віртуальна експозиція «Подарунки президентам України».

На сьогодні широкому загалу в виставковому залі НБУВ представлено історію становлення та функціонування ФПУ в документах та матеріалах, присвячену 15-річчю з нагоди його заснування. На постійно діючій виставці в читальному залі ФПУ розкрито різновидовий докуменний фонд ФПУ засобами експонування книжкових, музейних та архівних документів. Крім того, для особливо цінних документів (це, перш за все, архівні матеріали) активно застосовується копіювання та оцифрування з метою збереження їхніх оригіналів. Тим паче, що така практика вже існує щодо рукописних і книжкових пам'яток [2].

Отже, можна сказати, що специфіка ФПУ зумовлює таку структуру документного фонду, яка всебічно, повно та оперативно забезпечує користувача необхідною інформацією і цим самим активно реалізує соціально-комунікаційну функцію засобами наукового підходу. Саме наукове осмислення ролі та місця ФПУ в соціокультурному просторі на теренах України зумовлює реалізацію його функціональної еквівалентності. Активна популяризація документного фонду ФПУ з метою збереження і передачі соціальної інформації визначає документи ФПУ як джерело інформації та засіб соціальної комунікації.

Дослідження особливостей специфіки ФПУ, як багатофункціональної системи, спрямованої на задоволення комунікаційних потреб суспільства з питань державотворення, дозволяє визначити основні фактори оптимізації його функціонування:

- за прогнозами фахівців у майбутньому, постіндустріальному, суспільстві домінуючою тенденцією його подальшого розвитку стає процес зростання обсягів виробництва та споживання інформації, значна частина якої документується, тому ФПУ має активно впроваджувати новітні інформаційні технології з метою збереження та введення в науковий та культурний обіг документів ФПУ, засобами, перш за все, онлайн-ного доступу;

- оцифрування документів – порівняно нова задача, що набуває останнім часом інтенсивного розвитку, адже сприяє збереженню документів. Для ФПУ, як хранителя унікальних документів, необхідне поступове переведення документів бібліотечного, архівного та музейного підфондів у цифрову форму, що, в свою чергу, сприятиме більш широкому їхньому запровадженню в науковий, освітній та культурний обіг та водночас створить умови для консервації оригіналу документа, оскільки у користування можливо надавати його копію;

- важливим завданням усіх сучасних соціальних інституцій є сприяння розвитку інноваційним процесам. Для ФПУ, як спеціальної структури, яка не має аналогів в Україні, освоєння та впровадження нововведень має стати звичайною нормою;

- подальший розвиток документно-комунікаційної сфери неможливий без упровадження новітньої інформаційної техніки та технологій, тому фахівці ФПУ мають володіти теоретичними знаннями щодо наукового опрацювання документів, навичками автоматизованого створення, розповсюдження, зберігання та пошуку інформації;

- ефективна організація ФПУ потребує адекватної реакції на зміни зовнішнього середовища, для цього потрібний постійний аналіз його діяльності, проведення наукових досліджень, що спрямовані на розробку концепцій та моделей розвитку, пошук критеріїв оцінки якості та ін., що призведе до якісно нового рівня задоволення інформаційних потреб користувачів, підвищення іміджу ФПУ та його ролі в системі документних комунікацій.

Використана література

1. Мотульский Р. Библиотека в социуме: предназначение и функции [Електронний ресурс] / Р. Мотульский. – Режим доступу: http://old.nlb.by/director/index.php?option=com_content&view=article&id=85&Itemid=152.
2. Муха Л. Оптимізація доступу до рукописних і книжкових пам'яток: превентивні заходи зі збереження та оцифрування [Текст] / Л. Муха, Л. Затока // Бібл. вісник. – 2009. – №6. – С. 25-29.
3. Швецова-Водка Г.М. Документ и информация в свете теории коммуникации [Текст] / Г.М. Швецова-Водка // Библиогр. – 1997. – № 4. – С.39-48.